

BEL'AM b. BÂÛRÂ

(بلعم بن باعورا)

Tevrat ve İslâmî kaynaklarda, önceleri iyi bir mümin iken daha sonra Hz. Mûsâ ve kavmi aleyhine hile tertiplediği için cezalandırıldığı rivayet edilen kişi.

Müfessirlerin çoğunluğuna göre Kur'ân-ı Kerîm'de ismi zikredilmeksizin, "Onlara şu adamın kıssasını anlat: Ona âyetlerimiz hakkında bilgiler verdik ve o -bunlara önce uyduğu halde- daha sonra bunlardan tamamen sıyrılıp uzaklaştı; şeytan onu peşine taktı ve bu suretle azgınlardan biri haline geldi. Biz dileyseydik o kişiyi âyetlerimizle yüceltirdik; fakat o dünyaya sınıksı sarıldı, ihtiraslarına uydu. -Allah'ın âyetleriyle bilgilendirdiği, fakat tabiatının kötülüğü yüzünden bu bilgileri daima dünya menfaatlerine âlet eden- bu adamın durumu, kovsan da kendi haline bıraksan da dilini sarkıtırıp durmadan soluyan köpeğin durumuna benzer. İşte âyetlerimizi yalanlayanların hali budur. Bu kıssayı anlat, belki düşünür, öğüt alırlar" (el-A'râf 7/175-176) ifadeleriyle kendisinden söz edilen kişi Bel'am b. Bâûrâ'dır. Kaynaklarda Bel'am (بلعم), Bel'âm (بلعام), Bel'âm b. Bâûrâ (بلعم بن باعورا), Bel'am b. Eber (بلعم بن ابر) veya Bel'âm b. Bâûrâ (بلعم بن باعورا) şeklinde kaydedilen bu kişi (Taberî, *Tefsîr*, IX, 82; Kurtubî, VII, 319), Tevrat'ta Beor'un oğlu Balaam olarak geçmektedir (Sayılar, 22/5). Kâhin (Yeşu, 13/22) ve peygamber (Petrus'un İkinci Mektubu, 2/15) diye takdim edilen Bel'am'ın kehanetlerine büyük önem verilmektedir (Sayılar, 22/6). Bel'am'ın kıssası Tevrat'ta en az iki ayrı rivayet halinde nakledilir ki bu rivayetler birbirinden farklıdır (Sayılar, 22-24). Elohist denilen rivayete göre o Ârâmî veya Amorî bir kâhindir. Tanrı'ya inanmakta ve O'ndan ilham almaktadır. Moab Kralı Balak'ın İsrâiloğulları'na lânet etmesi hususundaki ısrarlarını ancak Tanrı tarafından müsaade edilince kabul eder (Sayılar, 22/5-21). Yahvist denilen rivayete göre ise o Midyanlı (Medyen) bir kâhin olup (Sayılar, 31/8) Balak'ın davetine Tanrı'nın izni olmaksızın icabet etmiştir (Sayılar, 22/22-34). Tevrat'taki kıssaya göre, Hz. Mûsâ başkanlığındaki İsrâiloğulları'nın çölde Ken'an diyarına doğru ilerlediklerini gören Moab kralı endişeye kapılır. İsrâiloğulları'na karşı kendilerine yardım etmesi için Bel'am'ı

davet eder. Zira Bel'am'ın mübarek kıldığı mübarek olmakta, lânetlediği ise lânetlenmektedir (Sayılar, 22/6). Bel'am ise rabden alacağı emre göre hareket edeceğini bildirir; ne var ki bu konuda kendisine müsaade verilmez. Moab kralının ikinci defa ısrarı üzerine yine rabbe danışan Bel'am'a bir rivayete göre gitme izni verilir (Sayılar, 22/20), diğer bir rivayete göre ise o izin verilmeksizin yola çıkar (Sayılar, 22/22). Yolda eşiği melek tarafından durdurulur. Sonra yoluna devam eder ve Balak'a sadece, Allah'ın kendisine söyleteceği şeyleri söyleyebileceğini ifade eder. Söylediği dört meselin hepsinde de kralın beklediğinin aksine, İsrâiloğulları'na lânet edeceğine onları mübarek kılar (Sayılar, 23/7-10, 18-24; 24/3-9, 15-24). Bel'am, Allah'ın lânet etmediğine lânet edemeyeceğini, rabbin beddua etmediğine bedduada bulunamayacağını, O'ndan emir aldığını, Allah'ın sözlerini işittiğini, yüce olanın bilgisini bilen kişi olduğunu, rabbin sözünden öteye geçemeyeceğini ifade eder (Sayılar, 23/8, 20; 24/4, 12, 16). Bununla beraber Kitâb-ı Mukaddes'te Bel'am'ın İsrâil'e düşman olarak tasvir edildiği de görülür. İsrâiloğulları'nın Midyan kadınlarıyla zina ederek felâkete uğramaları Ruhban metninde (bk. TEVRAT) Bel'am'ın bir hilesi olarak gösterilir (Sayılar, 31/16). Balak'a, İsrâiloğulları'nın Moablı kadınlarla zina etmelerini, putlara kesilen kurbanlardan yemelerini sağlamasını, böylece onların günahkâr olup cezalandırılacaklarını öğreten Bel'am'dır (Vahiy, 2/14). Bel'am ile ilgili kıssada bu hususa yer verilmez, ancak İsrâiloğulları'nın Moablı kızlarla zina ettikleri, onların ilâhlarına eğildikleri ifade edilir (Sayılar, 25/1-3). Bel'am İsrâiloğulları tarafından öldürülmüştür (Sayılar, 31/8; Yeşu, 13/22).

İslâmî kaynaklar umumiyetle yukarıda meâli verilmiş olan A'râf sûresinin 175 ve 176. âyetlerinde kastedilen kişinin Tevrat'ta da zikredilen Bel'am b. Bâûrâ olduğunu, söz konusu âyetlerden önce Hz. Mûsâ ve İsrâiloğulları'ndan bahsedilmesinin de bunu gösterdiğini belirtirler. Fakat bu kişinin Ümeyye b. Ebû's-Salt es-Sekafî veya Nu'mân b. Sayfî er-Râhib olduğuna dair görüşler de vardır (Taberî, *Tefsîr*, IX, 83; Kurtubî, VII, 320; İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 507; Sa'lebî, s. 182).

İslâmî kaynaklarda Bel'am b. Bâûrâ ile ilgili çeşitli rivayetler yer almaktadır. Bu rivayetlerden birine göre Hz. Mûsâ'nın,

Kur'ân-ı Kerîm'de "cebbar bir kavim" şeklinde nitelendirilen bir toplulukla savaşmak için hazırlanması üzerine Bel'am'ın kavmi ona durumu anlatarak Mûsâ'nın etkisiz kılınması için dua etmesini isterler. Ancak Mûsâ'nın peygamberliğine inanan ve iyi bir mü'min olan Bel'am bu isteği reddeder; Allah'ın kendisine Mûsâ'ya beddua konusunda izin vermediğini belirterek öteki isteklerini de geri çevirirse de kavmi onu hediyeyle kandırıp beddua etmesini sağlarlar. Ancak Allah bu bedduayı onun kavmine çevirir; Bel'am'ın da Allah tarafından bir ceza olmak üzere dili göğsüne doğru sarkar. Artık dünya ve âhiretinin yıkıldığını düşünen Bel'am, hiç olmazsa kavmini kurtarmak için onlara Hz. Mûsâ ve İsrâiloğulları'na karşı kullanılmak üzere bir hile öğretir. Buna göre bu kavim kadınları süsleyerek Mûsâ'nın sefer halinde olan askerleri arasına gönderecek ve bu kadınlar onları baştan çıkaracaktır. Gerçekten Şimeonîler'in reisi Zimri, Sur kızı Kozbi ile zina etmiş ve bu yüzden ilâhî bir ceza olmak üzere baş gösteren veba salgınında 70.000 kişi ölmüştür (İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 511; Âlûsî, IX, 112).

Bir başka rivayete göre ise Bel'am Hz. Mûsâ'ya beddua edemeyeceğini, çünkü aynı dine mensup olduklarını belirtmiş, çarmıha gerilerek öldürülme tehdidi üzerine ise *ism-i a'zam**'ı okuyarak Hz. Mûsâ'nın şehre girmemesi için dua etmiş, duası kabul olunmuş ve böylece İsrâiloğulları çölde kalmışlardır. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, Bel'am'dan *ism-i a'zam* ile iman alınması için dua etmiş ve ilgili âyetle belirtildiği gibi Bel'am'a verilen "âyetler" geri alınmıştır (Âlûsî, IX, 112).

Bel'am'ın İsrâiloğulları'ndan, Ken'ânîler'den veya Yemenli olduğu, ona verilen âyetlerden maksadın ise "*ism-i a'zam*", "suhuf" veya "kitap" olduğu da rivayet edilmiştir. Hatta ona peygamberlik verildiği de söylenir. Ancak İslâm inancına göre kendisine peygamberlik verilen bir kişinin hak dini terketmesi mümkün olmadığından bu rivayete itibar edilmemektedir (Kurtubî, VII, 320; İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 509).

Söz konusu âyetlerde kıssası anlatılan kişinin Bel'am b. Bâûrâ olduğuna dair bir işaret yoktur. Burada hak ve hakikati gördükten sonra onu bırakıp şeytanın peşine düşenin kötü durumu ifade edilmektedir. Mutasavvıflar ise Bel'am b. Bâûrâ'yı, kibir ve dünyevî arzular sebebiyle sapıklığa düşenlerin bir örneği olarak takdim etmektedirler (*E'2* [Fr.], I, 1014).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 258-259; a.mlf., *Tefsîr*, IX, 82-84; Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 52; Sa'lebi, *Arâ' isû'l-mecâlis*, Kahire 1301, s. 180-183; Kurtubî, *Tefsîr*, VII, 319-321; İbn Kesîr, *Tefsîr*, İstanbul 1985, III, 507-512; a.mlf., *el-Bidâye*, I, 322; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, IX, 112; S. W. Baron, *A Social and Religious History of the Jews*, New York 1958, I, 312-313; VIII, 133; T. H. Gaster, *Myth, Legend and Custom in the Old Testament*, New York 1969, s. 303-310; Abdullah Aydemir, *Tefsîrde İsrâiliyyât*, Ankara 1979, s. 237-244; I. M. Price v.dğr., "Balaam", *JE*, II, 466-469; D. B. Macdonald, "Bel'am", *JA*, II, 464-465; R. F. Johnson, "Balaam", *IDB*, I, 341-342; W. F. Albright v.dğr., "Balaam", *EJd*, IV, 120-125; G. Vajda, "Bal'am", *Et*² (Fr.), I, 1014; a.mlf. v.dğr., "Bel'am b. Bâ'ûr", *İDMİ*, IV, 796-797.

ÖMER FARUK HARMAN

BEL'AMÎ, Ebû Ali

(أبو علي بلعى)

Târîh-i Taberî
tercümesiyle meşhur olan
Sâmânî veziri.

Emîrek diye anılan ve Ebû'l-Fazl Muhammed-i Bel'amî'nin oğlu olduğu için Bel'amî-yi Kûçek de denilen Ebû Ali-yi Bel'amî, Sâmânîler'den Abdülmelik b. Nûh'un (954-961) son zamanlarında vezir oldu ve Mansûr b. Nûh devrinde de (961-976) aynı görevde kaldı. İkinci hükümdar dönemindeki vezirliğini Alp Tegin sayesinde elde ettiği rivayet edilir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Gerdîzî'ye göre Cemâziyelâhîr 363'te (Mart 974) vezir iken ölmüştür. Utbî'ye göre ise, Nûh b. Mansûr tarafından 382'de (992) tekrar vezir tayin edilmiş ve aynı yıl görevinden ayrılmıştır. Ancak Utbî onun ölüm tarihini zikretmez. Muhtemelen 992-997 yılları arasında vefat etmiştir. Nizâmülmülk kendisinden yetenekli bir devlet adamı olarak söz eder.

Bel'amî, Mansûr b. Nûh adına yaptığı *Târîh-i Taberî* tercümesinde eseri büyük ölçüde kısaltmakla beraber başka hiçbir kaynaktan bulunmayan bazı orijinal bilgiler de ilâve etmiştir. Bundan dolayı yeni Farsça'nın en eski örneği olan bu tercüme *Târîh-i Bel'amî* denilmiştir. Eserin Bel'amî'nin emriyle oluşturulan bir heyet tarafından çevirilmiş olması da muhtemeldir.

Târîh-i Bel'amî (Terceme-i *Târîh-i Taberî*) ilk defa 1291'de Leknev'de tek cilt halinde yayımlanmış, daha sonra İran tarihine ait bölümleri Muhammed Cevâd Meşkûr tarafından neşredilmiştir (Tahran 1337 hş.). Ayrıca Melikü's-şuarâ

Bahâr'ın tashihleri (Tahran 1341) ve Müctebâ Minovî'nin önsözleriyle tekrar yayımlanmıştır (Tahran 1345 hş.). Muhammed Rûşen de bazı notlar ve bir fihrist ekleyerek eseri *Târîhnâme-i Taberî* adıyla üç cilt halinde neşretmiştir.

Târîh-i Bel'amî Vâhidî-yi Belhî tarafından 928'de (1522) Doğu Türkçesi'ne, birkaç defa daha meçhul kişiler tarafından *Taberî-i Kebîr Tercümesi* adıyla üç cilt (1260 baskısı beş cilt) halinde Osmanlı Türkçesi'ne çevirilmiş ve 1260, 1288, 1290, 1292, 1327-1328 yıllarında İstanbul'da basılmıştır. Eserin Farsça yazma nüshalarındaki farklılıklara Türkçe tercümelerinde de rastlanır (bu tercümelerin yazmaları için bk. Babinger, s. 74, not 2). Eser Türkçe dışında tam olarak L. Dubeux tarafından *Chronique d'Abou Djafar Tabari... traduit sur la version persan d'Abou 'Ali Muhammed Bel'ami* (I, Paris 1836) adıyla ve M. H. Zotenberg tarafından hemen hemen aynı adla iki defa Fransızca'ya çevirildiği gibi (I-IV, Paris 1867-1874) bazı bölümleri İngilizce'ye de tercüme edilmiştir. Ayrıca Arapça ve Urduca'ya da çevirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdülcebbar el-Utbî, *Târîhu'l-Yemînî*, Kahire 1287, I, 170; Gerdîzî, *Zeynû'l-aşbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 hş., s. 163; Hândmîr, *Düstûrû'l-vüzerâ* (nşr. Sa'îd Nefîsî), Tahran 1317 hş., s. 113-114; *Mücmelû't-tevârîh ve'l-kışâş* (nşr. Bahâr), Tahran 1318 hş., s. 180; Bahâr, *Sebk-i Şinâsî ya Târîh-i Tetavvûr-i Nesr-i Fârsî*, Tahran 1337 hş., I, bk. İndeks; Browne, *LHP*, I, 368 vd.; W. Barthold, *Turkestan down to the Mongol Invasion*, London 1928, bk. İndeks; a.mlf., "Bal'amî", *JA*, II, 465; Safâ, *Edebîyyât*, I, 618-619; Storey, *Persian Literature*, I, 61-65; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (trc. Nurettin Bayburtluğil), İstanbul 1981, s. 303-304, 306, 307; R. Levy, *An Introduction to Persian Literature*, New York 1969, s. 50-52; Babinger (Üçok), s. 74; Muhammed Rûşen, *Târîhnâme-i Taberî*, Tahran 1366 hş., I, Mukaddime, s. 14, 29; D. M. Dunlop, "Bal'amî", *Et*² (İng.), I, 984; a.mlf., "Bel'amî", *İDMİ*, IV, 798-800; Dj. Halegh; Motlagh, "Amîrak Bal'amî", *Elr*, I, 971-972.

TAHSİN YAZICI

BEL'AMÎ, Ebû'l-Fazl

(أبو الفضل بلعى)

Ebû'l-Fazl Muhammed
b. Muhammed et-Temîmî
(ö. 329/940)

Sâmânî veziri.

Doğum tarihi bilinmemektedir. Yine bir Sâmânî veziri olan oğlu Ebû Ali-yi Bel'amî'den ayırdedilmesi için Bel'amî-yi Bûzûrg diye de anılmaktadır. Temîm kabi-

lesine mensup bir Arap veya aynı kabilenin İran asıllı bir mevlâ'sı olduğuna dair rivayetler vardır. Ebû'l-Fazl'ın dedeleri, Mesleme b. Abdülmelik'in Anadolu gazâlarına (738-741) katıldıkları ve bu sırada fethedilen Bel'am'a yerleştikleri için Bel'amî nisbesiyle meşhur olmuşlardır. Başka bir rivayete göre ise ailesi Kuteybe b. Müslim'in Türkistan seferine katıldığı ve o tarihten beri Merv'in Bel'amân köyünde yaşadığı için bu nisbeye almıştır. Daha sonra Bel'amî ailesi Sâmânîler devrinde Buhara'ya yerleşmiştir.

İyi bir tahsil gördüğü anlaşılan Bel'amî, Ebû'l-Müvceceh Muhammed b. Amr ve fakih Muhammed b. Nasr'dan hadis ve fıkıh okudu ve özellikle inşâ'da temayüz etti. Sâmânî Emîri İsmâil b. Ahmed'in (892-907) hizmetine girdiğine dair rivayetler İslâm tarihi kaynaklarınca teyit edilmemektedir. Bel'amî büyük bir ihtimalle 309'da (921) Ebû'l-Fazl b. Ya'kûb en-Nisâbü'rî'den sonra II. Nasr b. Ahmed'in veziri oldu. Aynı yıl Hasan b. Kâsım ed-Dâî-İlelhak adına Tûs yakınlarında isyan eden Leylî b. Nu'mân'a, ertesi yıl Taberistan'da ayaklanan Deylemlî Mâkân b. Kâkî'ye, 933'te Rey ve Cibâl hâkimi Harâdâvic b. Ziyâr'a karşı girişilen askerî harekâta önemli görevler üstlendi. Bu arada 929 ve 932 yıllarında Buhara'da meydana gelen ayaklanmaların bastırılmasında da büyük gayretler sarfetti. Diplomatik faaliyetleriyle de dikkati çeken Bel'amî, Kirman hâkimi Ebû Ali Muhammed b. İlyâs ile Emîr Hüseyin b. Ali Mervezî'nin hapisneden kurtarılmasını sağladı. On altı yılı aşkın bir süre vezirlik yaptıktan sonra 938'de bu görevi Ebû Ali Muhammed Ceyhânî'ye bıraktı. 10 Kasım 329'da (14 Kasım 940) vefat etti.

Bel'amî ilim adamlarını ve başta Rûdekî olmak üzere birçok şairi teşvik ve himaye etmiş, ayrıca Buhara ve Merv'de yaptırdığı eserler ve diğer imar faaliyetleriyle de tanınmıştır. *Keykâvus (Kâbûs-nâme, s. 127)* Bel'amî'den yetenekli bir devlet adamı olarak sözeder. Bel'amî'nin yazdığı ve Sâmânî hükümdarlarının emir ve kararlarını ihtiva eden *Tevkî'ât-ı Bel'amî* adıyla meşhur mecmua, o dönemlerde iyi bir kâtip olabilmek için mutlaka okunması gereken eserler arasında sayılmaktaydı.

Ayrıca *Telkîhu'l-belâğa ve Kitâbü'l-Makâlât* adlı iki eserinden daha bahsedilmekteyse de bunlar günümüze kadar gelmemiştir.